

PAPER DETAILS

TITLE: Ontolojik Egemenlikten Egemenliğin Ontolojisine

AUTHORS: Saban DÜZGÜN

PAGES: 0-16

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/179629>

ONTOLOJİK EGEMENLİKTEN EGEMENLİĞİN ONTOLOJİSİNE

-From Ontological Authority to the Ontology of Authority –

Prof.Dr.Şaban Ali DÜZGÜN

Ankara Ü. İlahiyat Fakültesi

e-posta: duzugun@divinity.ankara.edu.tr

Abstract *Ontological authority at the outset needs to be analyzed separately. Ontological authority means God's authority and power over what has evenly been created. Without His will and power nothing comes into being. And every creation has its own creation laws. That means we have a rational, understandable and discoverable structure created by God. God's authority in this sense is not a hegemony that underestimates human beings' capabilities of joining the creation process. Apart from this metaphysical authority we also have political authority. In this paper both of these realms are scrutinized.*

Key words: *Metaphysical and political authority, hegemony.*

1. Ontolojik Egemenlik: Kavramsal Tahlil

Arapça *h.k.m.* kökünden gelen egemenlik/hakimiyet fiil haliyle aşağıdaki anlamlara gelmektedir: Fikir beyan etmek; karar vermek; cezalandırmak; ıslaha ve iyileştirmeye yönelik düzenlemelerde bulunmak; hükmetmek; norm koymak; otorite kurmak; dizginlemek. İsim ve mastar olarak ise özetle şu kullanımlara sahiptir: hükûmî (yasal), hakem, hâkim, hikmet, hükümet, tahkim (hakem atama), muhakeme (yargı süreci ve duruşma), ihkâm (mükemmelleştirme ve güçlendirme), tahakküm (başkası üzerinde iktidar kurma), istihkam (lojistik ve destek), vs.

Allah'ın hem yaratmasında hem yarattıklarının devamını sağlamasındaki hâkimiyetinden/egemenliğinden bahsettiğimizde, yaratmanın adalete, bilgiye, temel ilkelere uygunluk göstermesi ve amaçlılık taşıması (hikmet) öne çıkmaktadır. Bu ilkeleriyle evrenle ilişkili olan Allah'ın hâkimiyetine ontolojik hâkimiyet/egemenlik adını veriyoruz. Kelimenin kök anlamı itibarıyla bu egemenlik, ıslaha ve iyileştirmeye yönelik düzenlemelerde bulunmayı, norm koymayı, otorite kurmayı, her işi bir hikmet dahilinde yapmayı ve evreni ve içindekileri mükemmelleşmeye doğru giden bir sürece sokmayı ifade etmektedir. Evrenin yaratılışının bitmediği hala yaratılmakta olduğu gerçeği de bu mükemmelleşme sürecine işaret etmektedir. (*Kün* emrinin *fekâne* değil de *feyekûn* şeklinde tezahür etmesi, oluş emrinin muhatabı olan bütün varlıkların hep olma sürecinde bulunduklarını göstermektedir.)

Ontolojik egemenliğin *metafiziğini yapmak* ayrı bir şey böyle monoteist egemenliğe dayalı bir *siyasa geliştirmek* ise ayrı bir şeydir. Bu yazıda bu iki alan birbirinden ayrı düşünölmekte ve ikisine ayrı ayrı işaretle bulunulmaktadır. Ünlü çalışması *Politik Bir Problem Olarak Monoteizm*'de¹ Erik Petersen bu ikinci problemi tartışmaktadır. Eserinde, Kutsal Kitap monoteizminin, felsefi monoteizme transferi, sonra da bunun hiyerarşik-monarşik idari bir tekliğe indirgenmesi üzerinden durmaktadır. Bir bütün olarak realiteyi temsil eden Metafizik Bir'in nasıl politik bir'e indirgendiği ve bir imparatorun emperyalizmine denk düşecek şekilde bu metafizik yorumların nasıl yola getirildiğini tartışmaktadır.²

Ontolojik egemenlik, organik ya da inorganik bütün varlık tarzlarının yapısına var olma ve varlığa devam etme ilkelerinin yerleştirildiğini (*takdir*) imler. Bu ilkelerin birbiriyle ilişkisi, metafizik seviyede *monoteism*, fiziksel seviyede ise *monism* olarak karşımıza çıkan bir ortak amaç (*hikmet*) ve birlik (*tevhid*) sergiler. İlahi egemenliğin bu işleyiş tarzı bütün varlık tarzları için geçerlidir ve bunların her biri bu egemenliğin bir parçası olduklarını ve isteyerek bu sistemin işlemesine katkıda bulunduklarını gösteren bir hale (*tesbih*) iye kılınmışlardır.

2. Ontolojik Egemenlik Kanalları

Varlıklar var olmadan önce varlık ilkeleri var kılınmış ve her varlık kendisi için takdir edilen bu ilkeler üzere yaratılmıştır. Var olduktan sonra insana düşen de bu varlık ilkelerini *beyandan* ibarettir. Rahman Suresi'nin ilk ayetleri bu durumun özeti gibidir: Rahman Olan, ilkeleri (Kur'an) koydu, insanı yarattı ve ona da (bu ilkelere dayalı) beyanı öğretti.³ Ontolojik egemenlik başka bir deyişle ilahi egemenlik, önce bu ilkelerle ve bu ilkelerin vücut bulduğu varlık alanı üzerinden kurulur. **Bu varlık alanı önce insan zihni üzerinde bir egemenlik kurar.** Tanrı kendisini doğal dünyada tecelli ettirir ve bu tecelli bütün insanlara O'nu bilme mecburiyetini yükler (*entelektüel egemenlik*). Bu egemenlikte, insanın hakkında düşüneceği şeyler başka bir ifadeyle düşünce malzemeleri insan tarafından seçilmemekte, aksine önüne hazır olarak konulmaktadır. Düşünce malzemelerinin verili olarak insanın önünde hazır bulunuşu, insanın düşünme biçimini de belirlemektedir.

Bu entelektüel egemenlik insanda kendini bazen ahlaki bir yargı, bazen estetik bir duygu, vs. olarak dışa vurur. Zira önümüze konulan malzemeleri işleyerek bilgi üreten zihnimizin bu bilgiye dayandığı ahlaki yargılar da bu egemenliğin altında yapılanmış olmaktadır.

¹ *Monotheismus als Politisches Problem*, 1935.

² Petersen metafiziğin bu bir idealini de Aristo'dan nakille desteklemektedir. Metafiziğin 12. Kitabının sonunda Aristo şunları yazmaktadır: "İnsanlar kötü yönetilmeyi kabul etmezler. Bir çok idarecinin olması da iyi değildir. Tek bir efendi olsun".

³ Rahmân 1-4.

İnsan içine sinen bu doğal ışıkla iyiyi-kötüyü, faydalıyı-zararlıyı birbirinden ayırabilmekte; iyiyi yaptığı zaman bunun devamını arzulayan bir iç sevinç, kötüyü yaptığında ise bunu takip eden bir pişmanlık durumunu yaşamaktadır. Bunlar aydınlanan aklın insana yaşattığı hallerdir. Bütün bunlar (ilahi) ontolojik egemenliğin bütün insanlarda tezahür eden belirtileridir. Her insanda benzerlik gösteren bu zihinsel ve ahlaki refleksler bizi ontolojik egemenliğin kaynağına götürmektedir. Bu kaynak insanda kendiliğinden bir otorite (*otokritas*), azamet (*majestas*) ve saygınlık (*gravitas*) hissi yaratmaktadır.

Ontolojik (ilahi) egemenlik etkisini ikinci olarak da insan iradesi üzerinde kurar: İnsan zihni üzerindeki egemenlik, doğrudan insan iradesi üzerinde egemenlik kurmanın aracı ve yeter şartıdır. Bu durumda Allah’a iradi bir teslimiyet aynı zamanda entelekte/zihne dayalı bir teslimiyet olmuş olacak ve kendine bilgisel bir zemin bulacaktır. Zira bilmediğimiz bir şeyi irade etmeyiz. O halde bilgi iradenin kaynağıdır. İnsan entelekti Tanrı’nın egemenliğinin insan iradesine ulaştığı bir kanal görevi görmektedir. Tanrı’yı ne kadar bilirsek, irademiz Tanrı’nın iradesine o kadar uyum gösterir. Bu uyumun bilgisel bir zeminde gerçekleştiğini ve iradenin kuralsız, keyfi bir irade değil rasyonel bir irade olduğunu bilmemiz gerekir. Bir şeyin doğruluğuna ya da yanlışlığına önce akılda karar verilmekte ardından gerçekleştirilmesi yönünde irade devreye sokulmaktadır. Aydınlanmış haliyle çalıştırıldığında insan zihni, karşıtlar arasından sürekli hayra götüreni seçmektedir (*ihtiyar*). Ama irade her zaman akla ve aklın bağlı olduğu ilahi ilkelere uymamakta ve insan Kur’an’ın maraz dediği halleri yaşamaya başlamaktadır.

3. Egemenlik: Metafiziksel Total Bir Kabul ya da İlete Dayalı Hikmetli İlkeler Bütünü

Egemenlik, kanun ve kuralların ötesinde insan zihninde metafiziksel bir etki yaratan ve onu total olarak kodlayan bir özelliğe sahiptir. Onun için her kanun ve kuralın arkasına egemen kavramını alması, zihinde yarattığı bu kodlama ve onu hükmedilecek bir nesne olarak sunma imasından dolayı hoş karşılanmamaktadır. Bu metafiziksel ilinti, özellikle pozitivist kuramcılar cenahından tepki almaktadır.

Somut ampirik bir referansa sahip olmadan önce egemenliğin metafiziksel bir olgu olarak zihinlere hükmediyor oluşu, eğer kozal düşünmeyi ortadan kaldırırsa birçok sorunla karşılaşacağız demektir. Zira insan sebep-sonuç ilişkisini kurarak (kozal) düşünür ve fikir üretir. Kur’an’da verilen hükümlerin de bu şekilde gerekçelendirildiğini görürüz: “insanlara ibret olsun diye ...” “diğeri ona hatırlatsın diye...”, “evin geçimini sağladıkları için”, şeklinde uzayıp giden gerekçelendirmeler, insanlara önerilen hükümlerin birer hikmet-i ilahi olarak ortaya konulmadıklarını aksine sebeplere dayandırıldıklarını göstermektedir. Bu durumda arzulanan tutum, ‘her yaptığında bir hikmet vardır’ teslimiyeti değil, yukarıdaki örneklerdeki gibi verilen hükümlerdeki temel gerekçelere ulaşmak ve bu

gerekçelerin (*illetlerin*) hangi yararları (*maslahat*) sağlamaya dönük ilkeleri (*umdeler*) içerisinde barındırdıklarını ortaya çıkarmaktır.

Şu halde, hikmet-i hükümet gibi, her yaptığında bir hikmet vardır, teslimiyetiyle baş tacı edeceğimiz bir egemen gücü mü, yoksa yaptığı her şey bir gerekçeye dayandıran ve ulaşmak istediği *maslahatı* (bireysel ve toplumsal yararı) yaratacak ilkeler bütünüyle kendini bağlı gören ve ilkelerin egemenliğini savunan bir kudreti mi yeğleyeceğiz? Halkın iradesi, gibi totalleştirilerek sunulan çoğu egemenlikler aslında, gerçekte olmayan ama bazı şeylerin var kılınması için öyle kabul edilen itibari egemenlik biçimleridir. Toplumsal iradeye dayalı olarak kurulan egemenlik alanlarının meşruiyeti, bunlarla yaratılmak istenilen sonuçlar dikkate alınarak yeniden sorgulanmalı ve totalleştirilen egemenliklerin istismarı önlenmelidir. Peki bu nasıl yapılabilir? Dünyevi/sosyal, vs. egemenliklerin meşruiyetini sorgulamak ve istismarını engellemek ne kadar mümkündür?

Egemenliğin sosyal/dünyevi/maddi, vs. olanın dışında bir yerde ideal olarak sunulan bir çerçeveye oturması ve reel olanın uygunluğunun bu ideal yapıya göre sürekli yeniden kurgulanması bu denetlemeyi mümkün kılabilir. Sosyal olanın reelliği bu yapının beslendiği metafiziksel ideal bir üst doktrinin varlığını dışlamamalıdır. Bu üst doktrin ile reel olan arasında sürekli bir bağ vardır. Metafiziksel egemenliği de onun dayandığı illetleri ve hikmetleri ontolojik olarak reel yapan, bizatihi gözlemlenebilir oluşları değil yarattıkları etkidir. Sosyal bir yapı içinde etkinlik gösteren başka bir ifadeyle realiteyle kuşatılan insan sürekli bu gerilimi dikkate alarak düşünmek ve eylemek durumundadır. Bu anlamda insan, reel olanla hayatını idame ettirirken bu yapıyı kuran ve kendini çevreleyen toplumsal bağları sorgulayıp onları rasyonel ve etik bir çizgiye çekme sorumluluğuna sahiptir. Rasyonel bir şekilde davranma özgürlüğü doğruluğu ve geçerliliği herkesçe kabul edilen temel değerler bütününün ortak olarak kabul edilmesine götürür. Ortak değerler ve ortak iyi (*ma'ruf*) ideal hedef olarak belirlenir ve ortak kötü (*münker*) de kaçınılması gereken davranışlar olarak görülür. Sosyal bir doku içinde J.J.Rousseau'nun terimleştirdiği haliyle *contrat social*'le hayatlarını kuran insanların bu kontratın beslenmesi gereken ideal değerleri ana besleyici unsur olarak zihinlerinde bulundurmaları ve bu sosyal kontratta verilen hakların garantörü olarak da bu ideallerin arkasındaki Kudret'i sürekli bilinçlerinde tutmaları gerekir.

Egemenlik sadece kanun ve düzen üzerinden kurulmaz. Egemenlik, daha derin bir disiplin ve davranış ilkeliliğini öneren ve özgürlükleri verili ilkelere bağlı olarak kullanmayı insana dikte eden bir ontolojiye sahiptir. İnsanlar böyle bir ontolojik egemenliği içselleştirmiş olarak davranırlar. Bu metafiziksel egemenliğin kurucu ilkelerini buradaymışlar gibi insanların davranışlarını kontrol etmesi ve yönlendirmesi, metafiziksel olanın sosyal bir matrise oturduğu yere işaret eder. Ontolojik egemenliğin sosyal dokuyu inşa eden insan üzerindeki bu etkisi metafiziksel bir etkidir. Bu etki önce insanın zihnini daha sonra da iradesini

etkileyerek yargılarını oluşturur. Bu durumda metafiziksel egemenlik, kendini bir kurumsal bir yapı olarak sunmaz; aksine kurumlara rengini verir. Bu ontolojik kabul hem kişisel davranışta, hem toplu pratiklerde hem de sosyal yapılanmada etkinliğini gösterir. Bu metafiziksel etkinliği meşru ve mümkün kılan, bu ilkelerin salt metafiziksel olma iddiasının ötesinde doğa kanunlarına, akla, vicdana ve ahlaka hülasa insan doğasına uygunluklarıdır.

Metafiziksel/ontolojik bir egemenliğin sosyal dokuyu bu şekilde kurmasında ya gerçekten var olan metafiziksel bir üst doktrin etkin olabilir ya da sosyal yapı böyle bir gücü kendinde vehmederek bireyleri ve toplumsal organları yapılandırır. Bu ikinci durumda egemenliğin varlığından ziyade, istismarı söz konusudur. Andığımız ilkelere değil de böyle bir iddiaya ve vehme dayanan egemenlik kullanımı despotik bir yabancılaşmanın da kaynağı durumundadır. Zira otorite, kanunu yapanda değil, kanunun kendisindedir.

Metafiziksel egemenlik, kurumsallaşacak olsa yeryüzünde egemenliğin kullanım aracı olarak tecessüm eden devlet şeklinde kurumsallaşacaktır. Devletin herhangi bir dinin (metafiziksel egemen) kurumsallaşan ilkelerini dikte eden bir organ olarak iş görmesi, dinin yapısına aykırıdır. Zira egemenlik, otoriteye yasal bir alan açmakta ve bu statüye dayalı olarak 'halk adına' diye başladığı her türlü girişiminde, şiddet dahil her türlü uygulamasını meşru görmektedir. Bunlar İlahi olanın insani alana transferinde yaşanan en büyük tahrif örnekleridir. İlahi egemenliğin iyileştirici bir unsur olarak F.Hegel elinde uğradığı tahrif de olduğu gibi. Hegel'de bu kavram *Öteki*'ni *Mutlak Ruh* içinde iyileştirme ve geliştirme ameliyesi olarak kendini göstermiş ve Hegel'in bu felsefi egemenlik tanımı onun evrensel tarih algısı içinde maalesef Avrupa kolonyalizminin yarattığı şiddete evrilmiştir. Yukarıda ifade ettiğim gibi monoteizm/tevhid öğretisinin tek bir kral, sultan, vs. adı her neyse kişinin yönetimine model kılınması, Mutlak Varlık olarak Tanrı'nın hakimiyetinin yarattığı evren ve insanlığın iyiliğine ve hayrına kullanılacak egemenliğinin O'nun iradesini temsil eden bir ırka (Hegel örneğinde Germen ırkına, yahut Haçlı seferleri sırasında olduğu gibi Frenklere) transfer edilmesi, ilahi olana ait olanların tahrif ve istismarının en bariz örneklerindendir. Bu algı, ontolojik bir sihir gibi Thomas Hobbes'ın *Leviathan*'ında da kendini gösterdi. Birçok iradenin tek bir iradede vücut bularak bütün iradeleri temsil edecek bir mutlaklığa eriştikten sonra gerçek egemenliğin elde edildiğinin varsayıldığı bu söylemde hâkim olan tek bir irade değil bütün iradelerdir ve mutlak bir egemenlik ve bu egemenliğin mutlak otoritesi söz konusudur. Bu durumda egemen otoritenin iradesine bağlı her şey ahlaki sayılmakta ve kanuni görülmekte, bunun dışına taşanlar ise anarşi ve ahlaksızlık olarak tanımlanmaktadır. Bu mutlak irade kullanımının yarattığı sınırsız erk kullanımı Nietzsche'yi *Böyle Buyurdu Zerdüşt*'te egemen devleti soğuk canavarların en soğuğu olarak tanımlamaya götürmüştür.